

آشنایی با معاملات

**قراردادهای آتی
شمش طلای خام**

اسفند ماه ۱۴۰۱

شرکت بورس کالای ایران

مدیریت بازارهای مشتقه و صندوقهای کالایی

فهرست مطالب

۲.....	معاملات قراردادهای آتی
۲.....	دارایی پایه
۲.....	- شمش طلا
۲.....	سررسید
۲.....	نماد معاملاتی
۳.....	موقعیت تعهدی باز
۳.....	- موقعیت تعهدی باز خرید
۳.....	- موقعیت تعهدی باز فروش
۳.....	وجه تضمین
۴.....	- حداقل وجه تضمین
۵.....	تسویه روزانه
۵.....	- قیمت تسویه روزانه
۵.....	- عملیات به روز رسانی حسابها
۵.....	- قیمت تسویه لحظه‌ای
۶.....	امکان تحویل دارایی پایه در سررسید
۶.....	- جرایم نکول و کارمزدها
۷.....	شروع فعالیت در بازار قرارداد آتی شمش طلا
۷.....	- معاملات برخط قراردادهای مشتقه
۷.....	ساعت و روزهای انجام معامله

معاملات قراردادهای آتی

معاملات قراردادهای آتی، معاملاتی است که طی آن فروشنده متعهد می‌شود در تاریخ معینی در آینده (سررسید)، مقدار مشخصی از کالا (دارایی پایه) را به قیمتی که امروز با خریدار تعیین می‌کنند^۱ به فروش برساند. در مقابل، خریدار نیز متعهد می‌شود آن کالا را با همان مشخصات خریداری کند.

دارایی پایه

هر کالایی که به عنوان دارایی پایه قراردادهای آتی در بورس کالای ایران انتخاب می‌شود باید شرایط خاصی را داشته و استانداردهای لازم را دارا باشد. این مشخصات در قالب استاندارد تحت عنوان "مشخصات قرارداد" برای هر دارایی پایه توسط بورس تهیه می‌شود. تاکنون کالاهای بسیاری به عنوان دارایی پایه قراردادهای آتی مورد معامله قرار گرفتند که مشخصات آن از طریق لینک روبه رو در دسترس است.

- شمش طلا

مشخصات قرارداد آتی شمش طلا در سال ۱۴۰۱، توسط هیئت پذیرش کالا و اوراق بهادار مبتنی بر کالا مورد تصویب قرار گرفته است. هر قرارداد آتی شمش طلا، شامل یک گرم شمش طلای خام^۲ می‌باشد. استاندارد کالا، همان استاندارد گواهی سپرده شمش طلا در شرکت بورس کالای ایران می‌باشد. جهت مشاهده استاندارد کالا به لینک رو به رو مراجعه کنید.

سررسید

قراردادهای آتی مدت‌دار هستند. هر نماد معاملاتی قرارداد آتی، در یک تاریخ مشخص، سررسید می‌شود و فرایند تحویل کالا آغاز می‌شود. معمولاً به آخرین روز معاملاتی در هر نماد قرارداد آتی، سررسید آن قرارداد آتی گفته می‌شود.

نماد معاملاتی

نماد معاملاتی متشکل از نام قرارداد، روز، ماه و سال سررسید قرارداد است. به عنوان مثال نماد GB29OR02 نشان‌دهنده قرارداد آتی شمش طلا (GB)، سررسید ۲۹ (29) اردیبهشت ماه (OR)، سال ۱۴۰۲ (02) است.

در صورتی که بورس اقدام به راه اندازی چند سررسید نماید، همزمان چندین نماد معاملاتی شمش طلا (GB) روی تابلوی معاملاتی وجود خواهد داشت. برای مثال اگر سه نماد GB29OR02 سررسید اردیبهشت ۱۴۰۲ و GB26KH02

سررسید خرداد ۱۴۰۲ و GB27MO02 سررسید مرداد ۱۴۰۲ در تابلوی معاملاتی فعال باشد، مشتریان می‌توانند روی همه نمادهای معاملاتی فعال معامله نمایند. نمادهای معاملاتی فعال در سررسیدهای مختلف در تابلوی معاملاتی قراردادهای مشتقه با اسکن کد روبه‌رو قابل مشاهده است:

۱. قیمتی که تعیین می‌شود به صورت "سفارش" در سامانه معاملاتی توسط خریدار و فروشنده وارد می‌شود. در صورت انجام معامله در واقع قیمت تعیین شده مورد توافق هر دو طرف معامله قرار گرفته است. این توافق در قالب یک معامله بین خریدار و فروشنده در بازار قراردادهای آتی انجام می‌شود.

۲. به این موضوع که هر قرارداد آتی شامل چه مقدار از کالا باشد، "اندازه قرارداد" گفته می‌شود. در واقع اندازه قرارداد آتی شمش طلا برابر یک گرم است.

موقعیت تعهدی باز

اصطلاحاً کسی که در معاملات قراردادهای آتی اقدام به اخذ موقعیت تعهدی باز خرید یا موقعیت تعهدی باز فروش می‌کند، تا زمانی که موقعیت تعهدی باز خود را نبسته^۳ باشد، به صورت روزانه بر اساس تغییرات قیمت تسویه هر روز، عایدی (مثبت یا منفی) خواهد داشت.

- موقعیت تعهدی باز خرید

اصطلاحاً کسی که در بورس قرارداد آتی را می‌خرد و خود را متعهد به خرید دارایی پایه براساس ضوابط بورس در سررسید می‌نماید، موقعیت تعهدی باز خرید اخذ نموده‌است. برای اخذ موقعیت خرید در قراردادهای آتی لزوماً نیاز به دارا بودن کل ارزش قرارداد نیست، دارا بودن وجه تضمین کفایت می‌کند.

- موقعیت تعهدی باز فروش

اصطلاحاً کسی که در بورس قرارداد آتی را می‌فروشد و خود را متعهد به فروش دارایی پایه بر اساس ضوابط بورس در سررسید می‌نماید، موقعیت تعهدی باز فروش اخذ نموده‌است. برای اخذ موقعیت فروش در قراردادهای آتی لزوماً نیاز به دارا بودن دارایی پایه (شمش طلا) نیست، دارا بودن وجه تضمین کفایت می‌کند.

وجه تضمین

مبلغی است که جهت تضمین ایفای تعهدات مشتریان برای اخذ موقعیت تعهدی باز در حساب عملیاتی مشتری تودیع می‌شود. مبلغ وجه تضمین توسط بورس تعیین می‌شود. این مبلغ ثابت نبوده و با نوسانات قیمت نقدی دارایی پایه تغییر می‌کند. بورس در صورت تغییر مبلغ وجه تضمین، آن را دو روز کاری قبل، از طریق سامانه معاملاتی اعلام می‌کند.

قبل از ثبت سفارش، مشتری می‌بایست وجه تضمین را متناسب با تعداد موقعیت قرارداد آتی که می‌خواهد اخذ نماید، به حساب عملیاتی خود واریز کند. وجه تضمین به ازای هر موقعیت "هم‌جهت" از مشتری دریافت می‌شود. بدین معنی که در معاملات یک نوع دارایی پایه (در اینجا معاملات قرارداد آتی شمش طلا)، برای اخذ هر موقعیت جدید (خرید یا فروش) واریز مبلغ وجه تضمین برای هر موقعیت الزامی است مگر اینکه آن موقعیت در جهت پوشش موقعیت قبلی (غیر هم‌جهت با موقعیت قبلی) باشد که در این صورت به ازای آن موقعیت وجه تضمین دریافت نمی‌شود.

به عنوان مثال اگر مشتری یک موقعیت خرید در نماد الف داشته باشد و به ازای آن a ریال وجه تضمین تودیع کرده باشد، برای اخذ یک موقعیت فروش (غیر هم‌جهت با موقعیت خرید) در نماد b نیازی به تودیع وجه تضمین بیشتر نیست. این تخفیف^۴ تا جایی ادامه می‌یابد که تعداد موقعیت‌های باز غیر هم‌جهت در نمادهای مختلف با هم برابر باشند. یعنی در واقع مشتری باید به ازای ماکزیمم موقعیت‌های باز در یک جهت^۵، وجه تضمین تودیع کند. چون در اینجا ماکزیمم موقعیت‌ها، یک است، تودیع مبلغ یک وجه تضمین (a ریال) برای اخذ یک موقعیت خرید در نماد الف و یک موقعیت فروش در نماد b، کفایت می‌کند.

۳. بستن موقعیت تعهدی باز با انجام معامله معکوس رخ خواهد داد. به عنوان مثال در صورت داشتن موقعیت باز خرید، با انجام یک معامله فروش، موقعیت تعهدی باز خرید بسته خواهد شد.

۴. اصطلاحاً به این فرایند، "تخفیف بین سررسید" گفته می‌شود.

۵. "ماکزیمم موقعیت‌های تعهدی باز در یک جهت" یعنی "جمع موقعیت‌های خرید و جمع موقعیت‌های فروش هر کدام که بیشتر بود".

حال اگر در همین مثال، مشتری به جای یک موقعیت فروش، دو موقعیت فروش در نماد ب اخذ می‌کرد، می‌بایست 2a ریال را به عنوان وجه تضمین تودیع کرده باشد. چرا که اخذ دو موقعیت فروش، ماکزیمم موقعیت‌های باز در یک جهت را برای سبد معاملاتی مشتری به عدد ۲ افزایش داده و مشتری باید 2a ریال را به عنوان وجه تضمین تودیع کند.

لازم به ذکر است در خصوص بستن موقعیت تعهدی باز (که با انجام یک معامله‌ی معکوس برای هر موقعیت تعهدی باز انجام می‌شود)، نیازی به واریز وجه تضمین نیست. در واقع با توجه به اینکه بستن هر موقعیت منجر به کاهش موقعیت‌های تعهدی باز می‌شود، در صورتی که وجه تضمین در "تخفیف بین سررسید" موضوع بند فوق استفاده نشده باشد، با بستن موقعیت تعهدی باز، مبلغ وجه تضمین آن، در حساب عملیاتی مشتری آزاد خواهد شد.

- حداقل وجه تضمین

حداقل مبلغی است که می‌بایست برای حفظ هر موقعیت هم‌جهت در حساب عملیاتی مشتری وجود داشته باشد که برابر است با ۷۰ درصد مبلغ وجه تضمین.

با توجه به اینکه بر اساس قیمت تسویه کشف شده در پایان هر روز (که متعاقباً در مورد آن توضیح خواهیم داد) مبالغی به حساب عملیاتی مشتری واریز یا از آن برداشت می‌شود، امکان دارد که مبلغ وجه تضمین تودیع‌شده در حساب عملیاتی مشتری از مبلغ تعیین شده توسط بورس کمتر شود. یا حتی ممکن است بورس میزان وجه تضمین را افزایش دهد. در هر دو حالت، در صورتی که موجودی حساب عملیاتی مشتری از ۷۰ درصد مبلغ وجه تضمین (متناسب با موقعیت‌های تعهدی باز) کمتر شود، اتاق پایاپای برای آن مشتری خطریه افزایش وجه تضمین صادر می‌نماید. با یک مثال ادامه می‌دهیم:

در صورتی که مشتری دو موقعیت خرید داشته باشد باید 2a وجه تضمین در حساب عملیاتی خود موجود داشته باشد. حال در صورتی که در طی روزهای معاملاتی آینده، موجودی مشتری کمتر از 2a شود اصطلاحاً مشتری در وضعیت At Risk قرار خواهد گرفت. اگر موجودی مشتری کمتر از $(2a \times 70\%)$ شود، مشتری اصطلاحاً Margin Call شده و خطریه افزایش وجه تضمین دریافت خواهد نمود. همچنین ممکن است بورس مبلغ a را به a+b افزایش دهد. باز هم اگر موجودی مشتری کمتر از $(2(a+b) \times 70\%)$ شود، مشتری Margin Call شده و خطریه افزایش وجه تضمین دریافت خواهد نمود.

مشتری پس از دریافت خطریه افزایش وجه تضمین، تا یک ساعت پس از شروع جلسه معاملاتی روز کاری بعد فرصت دارد که موجودی حساب عملیاتی خود را به صورت کامل تا سطح وجه تضمین (متناسب با تعداد موقعیت‌های تعهدی باز) افزایش دهد یا متناسب با مبلغ موجودی، موقعیت‌های تعهدی بازی را که وجه تضمین به ازای آن‌ها در حساب عملیاتی تودیع نشده، ببندد. باید توجه شود افزایش موجودی یا کاهش موقعیت‌های باز یا هر دو باید به میزانی انجام پذیرد که حساب مشتری از وضعیت‌های Margin Call و At Risk خارج شود.^۶

در صورتی که مشتری دارای خطریه موارد ذکر شده را رعایت نکند، کارگزار وی موظف است طی مهلت مقرر متناسب با موجودی مشتری، موقعیت‌های باز مشتری را رأساً کاهش دهد.

۶ به عبارتی مشتری باید به ازای ماکزیمم موقعیت‌های تعهدی باز خرید و فروش، ۱۰۰ درصد مبلغ وجه تضمین را در حساب عملیاتی خود داشته باشد.

تسویه روزانه

با توجه به اینکه در بازار قراردادهای آتی، موقعیت‌های مشتریان "تعهدی" است، تا زمانی که این موقعیت‌ها اصطلاحاً "باز" هستند (یعنی مشتری با اخذ موقعیت معکوس آن‌ها را نبسته باشد)، به صورت روزانه، بر اساس قیمتی که به آن قیمت تسویه روزانه گفته می‌شود، تسویه می‌شوند.

- قیمت تسویه روزانه

قیمتی است که در پایان هر جلسه معاملاتی محاسبه می‌شود. نحوه محاسبه این قیمت به صورت میانگین وزنی قیمت ۳۰ درصد از حجم معاملات انجام شده منتهی به پایان جلسه معاملاتی در هر روز می‌باشد. بر اساس این قیمت، کلیه معاملات انجام شده و موقعیت‌های تعهدی باز مشتریان با توضیح زیر تسویه و بروزرسانی خواهد شد.

- عملیات به روز رسانی حساب‌ها

بر مبنای قیمت تسویه روزانه کشف شده در پایان جلسه معاملاتی، سود یا زیان حاصله در اثر اتخاذ و حفظ موقعیت تعهدی باز قرارداد آتی در طی روز، توسط اتاق پایاپای در پایان جلسه معاملاتی به حساب عملیاتی مشتری واریز یا از آن برداشت می‌شود.

مثال: اگر مشتری امروز، یک موقعیت تعهدی خرید را با قیمت ۱,۹۵۰,۰۰۰ تومان اخذ کرده باشد و در پایان روز قیمت تسویه روزانه کشف شده، ۱,۹۷۰,۰۰۰ تومان باشد، در پایان جلسه معاملاتی امروز ۲۰,۰۰۰ تومان سود کرده است (اختلاف قیمت خرید و قیمت تسویه روزانه).

حال اگر مشتری در روز آینده موقعیت خرید خود را باز نگه دارد و قیمت تسویه روزانه در روز آینده ۱,۹۸۰,۰۰۰ تومان باشد، مشتری در پایان جلسه معاملاتی روز دوم ۱۰,۰۰۰ تومان سود خواهد برد (اختلاف قیمت تسویه روز اول و دوم).

در واقع به منظور مدیریت ریسک مشتریان، هر روز موقعیت‌های باز بر اساس قیمت تسویه روزانه، تعدیل می‌شود. در پایان روز اول موقعیت خرید مشتری به ۱,۹۷۰,۰۰۰ تومان تعدیل شده برای همین در پایان روز دوم، تفاوت ۱,۹۷۰,۰۰۰ و ۱,۹۸۰,۰۰۰ به عنوان سود محاسبه خواهد شد.

- قیمت تسویه لحظه‌ای

به منظور مدیریت ریسک حساب مشتریان، در هر لحظه از زمان و در طول جلسه معاملاتی، میانگین قیمت ۳۰ درصد از حجم معاملات منتهی به هر لحظه توسط بورس محاسبه و موجودی قابل نمایش مشتریان بر اساس آن قیمت به روز می‌شود. لازم به ذکر است این بروزرسانی لحظه‌ای بوده و بروزرسانی سود و زیان حاصل از کل روز معاملاتی، تنها در پایان جلسه معاملاتی هر روز به صورت خالص، در حساب بانکی مشتری منظور می‌شود.

امکان تحویل دارایی پایه در سررسید

اطلاعیه تحویل توسط بورس، قبل از سررسید در سایت شرکت بورس کالای ایران (www.ime.co.ir) منتشر می‌شود. جزییات کامل فرآیند تحویل در اطلاعیه ذکر خواهد شود. فرآیند کلی تحویل به شرح زیر است:

- دارندگان موقعیت تعهدی باز فروش

کلیه دارندگان موقعیت تعهدی فروشی که آمادگی ورود به فرآیند تحویل را دارند، تا ساعت ۱۵:۱۵ فرصت دارند فرم اعلام آمادگی تحویل را از طریق سامانه معاملات برخط یا از طریق کارگزار به بورس اعلام نمایند. همچنین در صورتی که فروشنده تصمیم به تحویل شمش طلا دارد، می‌بایست از طریق بستر معاملاتی گواهی سپرده شمش طلا اقدام به خرید گواهی نماید.

لازم به ذکر است، اندازه هر گواهی در معاملات گواهی سپرده شمش طلا ۱۰۰ سوت (۰/۱ گرم) است. لذا برای ایفای تعهدات یک قرار داد آتی (یک گرم شمش طلا) مشتری فروشنده باید معادل ۱۰ گواهی در کد معاملاتی خود داشته باشد.

- دارندگان موقعیت تعهدی باز خرید

کلیه دارندگان موقعیت تعهدی خریدی که آمادگی ورود به فرآیند تحویل را دارند، تا ساعت ۱۵:۱۵ فرصت دارند فرم اعلام آمادگی تحویل را از طریق سامانه معاملات برخط یا از طریق کارگزار به بورس اعلام نمایند. علاوه بر آن تا ساعت ۱۵:۱۵ فرصت دارند کل ارزش قرارداد را بر حسب قیمت تسویه نهایی به همراه کارمزدها در حساب عملیاتی خود موجود داشته باشند.

- جرایم نکول و کارمزدها

در انتهای آخرین جلسه معاملاتی در سررسید در صورت وقوع یکی از موارد زیر؛

○ خریدار یا فروشنده گواهی آمادگی تحویل را در مهلت مقرر در مشخصات قرارداد در سامانه معاملاتی ثبت نکنند؛

○ خریدار مبلغ ارزش قرارداد را در مهلت مقرر در اطلاعیه تحویل به حساب عملیاتی خود واریز نکند؛

○ فروشنده گواهی سپرده شمش طلا را در آخرین روز معاملاتی، متناسب با موقعیت های خود در کد

معاملاتی خود نداشته باشد؛

در واقع مشتری تعهد خود را ایفا نکرده است و موظف به پرداخت یک درصد ارزش قرارداد بر اساس قیمت تسویه آخرین روز معاملاتی قرارداد آتی شمش طلا است که به نفع مشتری طرف مقابل، از مشتری نکول کننده کسر می‌گردد. همچنین در صورتی که قیمت گواهی سپرده شمش طلا از قیمت تسویه روزانه آخرین روز معاملاتی بیشتر باشد تفاوت این دو نرخ به نفع مشتری خریدار از فروشنده اخذ می‌گردد و همچنین در صورتی که قیمت گواهی سپرده شمش طلا از قیمت تسویه روزانه آخرین روز معاملاتی کمتر باشد تفاوت این دو نرخ به نفع مشتری فروشنده از خریدار اخذ می‌گردد.

در صورت وقوع موارد فوق مشتریان همچنان موظف به پرداخت کارمزد تحویل مربوط به کارگزار خود هستند، اما کارمزد تحویل مربوط به بورس برای هر دو طرف معامله، از مشتری نکول کننده دریافت خواهد شد.

شایان ذکر است در صورتی که هر دو مشتری خریدار و فروشنده مقابل یکدیگر، نکول کنند، جریمه یک درصد و کارمزد بورس طرف مقابل را پرداخت نمی‌کنند. چون هر دو نکول کرده‌اند. در این حالت هر طرف تنها موظف به پرداخت کارمزد بورس و کارمزد کارگزار و مابه‌التفاوت (در صورت داشتن انگیزه نکول) به ازای موقعیت‌های خود خواهد بود.

شروع فعالیت در بازار قرارداد آتی شمش طلا

در صورتی که سرمایه‌گذار قبلاً در سایر معاملات مشتقه در بورس کالای ایران، فعالیت کرده باشد و کد معاملاتی مشتقه وی فعال باشد، با همان کد معاملاتی امکان فعالیت در قراردادهای آتی شمش طلا را نیز خواهد داشت، در غیر این صورت باید کد معاملاتی مشتقه دریافت نماید. برای دریافت این کد، مشتری باید به یکی از کارگزاران دارای مجوز فعالیت قراردادهای مشتقه (لینک روبه‌رو) مراجعه و درخواست کد نماید.^۷

- معاملات برخط قراردادهای مشتقه

مشتریان حقیقی و حقوقی دارای کد معاملاتی مشتقه در شرکت بورس کالای ایران می‌توانند، پس از درخواست از کارگزار خود و دریافت نام کاربری و رمز عبور درگاه معاملات برخط، معاملات را به صورت آنلاین و از طریق معاملات برخط انجام دهند.

ساعت و روزهای انجام معامله

ساعات و روزهای انجام معامله در بورس توسط هیئت مدیره بورس تعیین و اعلام می‌شود. قراردادهای آتی شمش طلا در قالب یک جلسه معاملاتی در روزهای شنبه تا پنجشنبه از ساعت ۱۰ الی ۱۵ دایر می‌باشد.

۷. فعالیت در بازار قراردادهای مشتقه در شرکت بورس کالای ایران با کد سهامداری ممکن نیست. مشتری باید کد معاملاتی مشتقه داشته باشد.